

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 35

Заснований в 1996 році

Рівне – 2006

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ:
Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету.
Випуск 35. — Рівне: РДГУ, 2006. — 196 с.**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем дидактики вищої освіти, історії педагогіки, теорії і методики виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаніка);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет)/

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №4 від 24.11.2006 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 6.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2006

УДК: 37(091) (477. 81/.82)

Т. В. ЯКОВИШИНА

**ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВОЛИНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)**

Резюме. Статтю присвячено осмисленню проблеми сутності педагогічної взаємодії, яка у більшості жіночих середніх закладах Волині другої пол. XIX - поч. XX ст. була основним способом організації навчально-виховного процесу та ролі в ній учителя.

Ключові слова: жіноча освіта, міжособистісне спілкування, оптимізація педагогічної взаємодії, педагогічна взаємодія, педагогічні технології, суб'єкт-суб'єктна взаємодія.

Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. поставили завдання забезпечити українську спрямованість освіти, що полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, осмисленні історичних фактів, подій, явищ, різноманітності шляхів людського розвитку, відображенні у змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку, формуванні поваги до історії рідного краю, реформуванні змісту виховання, наповненні його культурно-історичними надбаннями українського народу.

Педагогічна взаємодія, спілкування як елемент педагогічної технології - одне з найважливіших і найменш досліджених сторінок в історії вітчизняної педагогіки. Таке явище цілком закономірне, адже педагогіка завжди була засобом підготовки громадян з необхідними їм моральними якостями й знаннями. Зміна суспільної орієнтації, що супроводжувалась реформуванням освітньо-виховної системи, зумовила посилену увагу до тенденцій розвитку основних та додаткових елементів педагогічної технології.

Перед вищими навчальними закладами стоїть завдання значно покращити перехід від соціальної ролі студента до соціальної ролі педагога, щоб уже під час навчання у студентів формувалися професійно-педагогічні знання, вміння й навички, спрямовані на такий спосіб організації навчально-виховного процесу, який відповідав би принципам гуманізації та демократизації (тобто, і вчитель, і учні повинні бути активними учасниками педагогічного процесу). Іншими словами, нова школа України поступово переходить до організації навчально-виховного процесу на засадах педагогічної взаємодії. Сутність педагогічної взаємодії, тобто її внутрішня сторона, детермінована спілкуванням, стосунками і діями (впливом).

Отже, в умовах перегляду вимог до організації та реалізації навчально-виховного процесу актуальним є звернення до педагогічної спадщини, що містить історичне коріння педагогічної технології.

Проблема педагогічної взаємодії як основного способу організації педагогічного процесу розглядалась у дослідженнях італійського філософа-утопіста Т.Кампанелли, французького гуманіста М.Монтеня, чеського мислителя-гуманіста Я.А.Коменського, швейцарського педагога-демократа І.Г.Песталоцці, основоположника наукової педагогіки К.Д.Ушинського, які вказують на необхідність взаємної активності вчителя і вихованців у педагогічному процесі, а також про важливість спеціальної підготовки до неї.

На ролі вчителя в організації навчально-виховного процесу, місця спілкування в ньому наголошували українські педагоги О.Духнович, С.Сірополко, С.Русова. Технологічний підхід у вихованні розглядав А.С.Макаренко і В.О.Сухомлинський. Дослідженням проблеми педагогічної взаємодії займалися Ю.К.Бабанський, В.А.Кан-Калик, О.В.Киричук, О.І.Кіліченко, Я.Л.Коломинський, М.І.Лісіна, С.Л.Рубінштейн та ін. Отже, важливість об'єктивного осмислення історичного досвіду жіночої освіти в Україні, необхідність реформування змісту освіти на основі творчого використання спадщини минулого, відсутність історико-педагогічних досліджень основ педагогічної взаємодії у жіночих середніх навчально-виховних закладах Волині зумовили *актуальність теми* статті.

Мета статті полягає у тому, щоб здійснити ґрунтовний аналіз поняття “педагогічна взаємодія”, виявити її зміст та особливості здійснення, умов, що забезпечували оптимізацію навчально-виховного процесу в середніх жіночих закладах Волині другої пол. XIX - поч. XX ст.

Педагогічна взаємодія вчителя з ученицею та учениці з іншими суб'єктами є важливою ознакою соціалізуючого процесу, оскільки в ній найбільш повногранно відображається характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Ми розглядаємо педагогічну взаємодію вчителів з учнями, що супроводжується впливом одних на одних. У психологічній науці поняття “взаємодія” розглядається, перш за все, з позицій міжособистісного спілкування: це діючий, реально функціонуючий зв'язок, взаємна залежність між суб'єктами, особистостями. Отже, спілкування є домінуючим механізмом, обов'язковим компонентом праці, навчання, гри та інших видів діяльності, які передбачають взаємодію людей, і водночас виступає умовою, без якої неможливе пізнання ними дійсності, формування у них емоційного відгуку на цю дійсність і поведінки у ній.

Соціально-економічний розвиток Волинської губернії у другій пол. XIX - поч. XX ст., що мав свою специфіку і був пов'язаний з демографічною ситуацією, зумовленою багатонаціональним складом населення та особливостями його соціального статусу, значним збільшенням населення у таких містах, як Володимир-Волинський, Житомир, Дубно, Ковель, Кременець, Луцьк, Рівне, Овруч, Остріг, швидким розвитком промисловості та експортно-імпорتنих операцій, зумовив, поряд з іншими типами навчальних закладів, появу і розвиток жіночих гімназій та прогімназій. Хоча, слід зазначити, шлях розширення мережі жіночих середніх навчальних закладів був складним і суперечливим. Видатні педагоги-демократи М.Вишнеградський, М.Пирогов, К.Ушинський різко критикували систему закритої привілейованої жіночої освіти, її вузькосоціальний характер, відірваність від реального життя. Вони вимагали виховання жінки як людини, яка

має рівне з чоловіком право на освіту, захищали загальноосвітній, відкритий характер виховання жінки, його доступність.

Необхідність середніх жіночих закладів, домагання громадськості змусили уряд розпочати у середині XIX ст. реформу жіночої освіти. 30 травня 1858 року було видано “Положення про жіночі училища Міністерства народної освіти”, за яким училища розподілялись, по відношенню до навчального курсу, на 2 розряди: шестикласні I розряду (згодом гімназії) та чотирикласні II розряду (пізніше прогімназії). Обидва розряди відрізнялися лише в обсязі наукової освіти і мали дати ученицям релігійну, моральну і розумову освіту в тому об’ємі, який потрібний майбутній матері та дружині.

Слід зазначити, що досвід перших жіночих шкіл виявив необхідність доопрацювання “Положення”, а тому 10 травня 1860 року був затверджений, як експериментальний, проект нового “Положення про жіночі училища Міністерства народної освіти”. Число гімназій після “Положення” 1860 року стало швидко зростати.

Більшість жіночих гімназій Київської, Подільської, Волинської губерній існували на підставі спеціального “Положення” від 26 травня 1869 року. Головною відмінністю існування гімназій цих губерній складала відсутність Опікунської ради, а безпосереднє управління гімназії довірялося директорам чоловічих гімназій та прогімназій. Крім міністерських жіночих середніх навчальних закладів на Волині ідею про безстанові жіночі школи почали втілювати маріїнські жіночі заклади, поштовою до створення яких став Наказ ради навчальних закладів від 22 березня 1858 року. У Волинській губернії середні навчально-виховні заклади, що підлягали юрисдикції Відомства закладів імператриці Марії, діяли за затвердженням у 1862 році “Статутом жіночих гімназій Відомства закладів імператриці Марії”.

До кінця першої половини XIX ст. на волинських землях практично не існувало навчальних закладів для дочок духовенства за винятком шкіл при деяких жіночих монастирях. У 1860 році виникла ідея відкриття училища для дівчат духовного звання. Так, успішно діяло Волинське жіноче училище духовного відомства, яке складалось з трьох класів. Воно перебувало під безпосереднім наглядом Св.Синода і утримувалося на державний коштів. Навчання у кожному класі тривало два роки, а весь навчальний курс – 6 років.

Особливим положенням користувалося жіноче училище графа Д.М.Блудова у м.Острозі, засноване за заповітом графа його донькою А.Д.Блудовою у 1866 році при підтримці Кирило-Мефодіївського братства. Діючи на підставі Статуту від 21 квітня 1875 року, училище мало поширювати та підтримувати освіту на Волині серед жителів православного малозабезпеченого населення.

Отже, на території Волинської губернії у другій половині XIX - поч. XX ст. діяли жіночі середні навчально-виховні заклади 4 типів: міністерські (підвідомчі Міністерству народної освіти), маріїнські (підпорядковані Головній раді жіночих навчальних закладів імператриці Марії), приватні та духовного відомства. Свій особливий статут мало Острозьке жіноче училище графа Д.М.Блудова. Найбільш численними на поч. XX ст. були гімназії Міністерства народної освіти. Слід зазначити, що через побоювання польських впливів уряд встановив для Правобережної України такий порядок відкриття та функціонування жіночих гімназій та прогімназій: рішення про відкриття нового закладу в Київській, Подільській та Волинській губерніях приймалося з особистого дозволу імператора.

Як свідчать дослідження, педагогічний процес у вищезгаданих школах мав і багато спільного, і певні відмінності, однак у цілому був спрямований на виховання освічених матерів, турботливих дружин та гарних господарок. Програма навчання, до якої входили такі предмети, як Закон Божий, арифметика, російська мова, історія, географія, природознавство, фізика, французька мова, гігієна, чистописання, педагогіка, музика, малювання, танці, відрізнялася у кожному типі шкіл, однак повністю відповідала загальній меті. Слід зазначити, що викладання загальноосвітніх предметів у середніх жіночих закладах носило суто практичний характер, а порівняльний аналіз програм жіночих і чоловічих гімназій свідчить про те, що загальноосвітні предмети у жіночій середній школі вивчалися у меншому обсязі, ніж у чоловічих. Наявність же додаткового педагогічного класу у більшості жіночих гімназій давала можливість вихованкам отримати спеціальну освіту, яка ставала у пригоді в разі потреби себе забезпечувати, адже вона відкривала шлях до педагогічної діяльності. Крім того, педагогічні знання допомагали ученицям у майбутньому вихованні своїх дітей.

Виховний процес у середніх навчальних закладах здійснювався за допомогою виховного персоналу – класних наглядочок та вихователів. Вони вирішували організаційні та дисциплінарні питання, слідували за поведінкою вихованок на уроках та після них, за їхнім одягом, організували свята, концерти, вистави, розмовляли з батьками або особами, що їх замінювали тощо. Це дозволяло викладачам більшою мірою зосереджуватися на процесі навчання. Педагогічна взаємодія у системі “викладач-учениця” здійснювалась у двох основних підсистемах – в індивідуальній взаємодії педагога з ученицею, яка мала на увазі спілкування “обличчя до обличчя” і підсистемі “викладач - учениця-учениця”, яка мала на увазі фронтальне спілкування педагога з цілим класом або групою учениць.

Оскільки педагогічне спілкування у кожній названій підсистемі вимагало від учителя використання психологічних засобів, передових на той час технологій, особистісних ресурсів, то очевидним є ретельний підбір кадрів для викладання у жіночих середніх навчальних закладах. Запрошували педагогів освічених, співвідносних тогочасній культурі, високодуховних, які отримали освіту в центральних губерніях Росії або за кордоном. Уряд всіяко заохочував їх приїзд. Так, наприклад, приватне жіноче училище (а з 1903 р. – Луцьку жіночу гімназію) очолювала Г.М.Коленко, яка закінчила Царськосільську Маріїнську жіночу гімназію. До викладацького складу входили також М.М.Грасевич, яка закінчила Санкт-Петербурзьке училище,

Ю.О.Кутєпова, яка закінчила Новгород-Сіверську жіночу гімназію, лікар А.Р.Войнич закінчив медичний факультет Варшавського університету [1]. Подібне становище було і в інших жіночих навчально-виховних закладах Волині.

Крім того, прикладом того, як відповідально відносились до теорії та практики, підвищення педагогічної та методичної кваліфікації, стала діяльність Володимир-Волинських педагогічних курсів, на які були запрошені учительки із Володимир-Волинського, Дубенського, Заславського, Ковельського, Кременецького, Луцького, Овруцького та Рівненського повітів. Курсанткам читали лекції із загальної дидактики, церковного статуту і слов'янської мови (єпископ Володимир-Волинський Фадей, який здійснював керівництво курсами), релігійної педагогіки (священик Ф.Казанський), методики математики (учитель О.Д.Понікаров), методики російської словесності (учитель Л.П.Леонтович), проводились заняття із Закону Божого, музики та співів. Окрім того, що курсистки відвідували лекції, вони ще й зобов'язані були провести заплановану кількість практичних занять [5].

Слід зазначити, що характер взаємодії між учителями й ученицями чітко регулювався офіційними документами: циркулярами Міністерства народної освіти, інструкціями для класних наставниць, вихователів, учителів та учениць, Статутами та Правилами гімназій тощо. В офіційних документах наголошувалось на необхідності поваги учениць до своїх учителів, що тлумачилось різноманітно: від звичайної слухняності до безумовного підкорення наказам. Детальне вивчення різних документів гімназій Волині другої половини XIX ст. свідчить, що вони регламентували стосунки між вихователями і вихованцями, спрямовуючи їх на взаєморозуміння та взаємоповагу. Аналіз архівних матеріалів і педагогічної періодики вказаного періоду переконує, що існували навчальні заклади, в атмосфері яких відчувався дух гуманізму та взаємопорозуміння між вихователями і вихованками, значна увага приділялась також вивченню індивідуальності дитини й на основі цього – розвитку її задатків та нахилів. Найбільш типовим це було для приватних жіночих гімназій.

Ці ж офіційні документи вимагали від учителів керуватись у ставленні до учениць терпінням, лагідністю, повагою, бути уважними й спостережливими у вивченні їхніх характерів, керуватись у ставленні до них індивідуальними властивостями кожної і враховувати їхні вікові психологічні особливості.

Реалізацію індивідуального підходу до школярів у практичній педагогіці другої половини XIX ст. засвідчують також різні документи гімназій Волині щодо покарань гімназисток за якісь провини чи відступи від загальноприйнятих норм. Деякі річні звіти називають до двох десятків різного роду провин, порушень, відступів від норм із вказівкою кількості гімназисток, що допустили їх. Значна кількість цифрових даних та диференціація їх показують, що така обізнаність з поведінкою учениць була можливою лише завдяки уважному ставленню до них, а детальний аналіз причин у кожному конкретному випадку сприяв виявленню певних рис характеру і визначенню напрямів педагогічного впливу. Красномовним у цьому плані був запропонований у 80-ті роки канцелярією попечителя Київського навчального округу стандартний конспект річного звіту для гімназій, який свідчив, що перед гімназією ставилось завдання уважного ставлення до кожної особистості та до вивчення її в усіх проявах навчальної діяльності і поведінки. Крім того, прикладом індивідуального підходу до вихованок у середніх навчальних закладах досліджуваного періоду була й існуюча практика підтримки талановитих дітей (матеріально у вигляді стипендії чи одноразової грошової допомоги; безкоштовного видання одягу, взуття, підручників; надання дозволу на репетиторство; нагорода похвальними листами тощо).

На підставі аналізу офіційних документів визначено, що вчителям у процесі організації взаємодії рекомендувалось використовувати такі словесні методи, як підготовчі, предметні (наочні), евристичні, повторювальні бесіди; пояснення молитов, послідовності виконання навчальних дій, словесний розбір, пояснювальне читання історичних релігійних творів. Особлива увага акцентувалась на тому, що слово вчителя мало забезпечувати найглибше почуттєве сприймання учнями змісту навчального матеріалу. Наприклад, щоб уникнути надмірної "сухості" під час пояснення отець Ігнатій, який викладав Закон Божий в Острозькому жіночому училищі графа Д.М.Блудова, використовував яскраві і добре зрозумілі дітям приклади з їхнього життя та історії Священного писання [2]. Однак, зміст програм передбачав застосування догматичних умовиводів, прийомів несвідомого заучування напам'ять, що певною мірою погіршувало якість навчального процесу, знижувало освітній рівень учениць, власне, впливало на педагогічну взаємодію.

Сприяло оптимізації педагогічної взаємодії використання монологічних і діалогічних методів: розповідей (наочної або предметної, дитячої, опису), пояснення, зв'язного переказу прочитаного, повторення за запитаннями вчителя або учениць одна до одної, катехізичних та евристичних бесід. Широке використання діалогічних методів виправдовувалось можливістю активізації пізнавальної діяльності учениць, реалізації у повному обсязі освітніх завдань, створення позитивної атмосфери у класі, однак залежало від рівня ерудиції та володіння вчителем мистецтвом слова. Звідси можна зробити висновок, що підготовка до спілкування повинна бути диференційованою. Стихійність приводить до певної комунікативної односторонності: вчитель успішно справляється з задачами фронтального спілкування, але губиться у ситуації спілкування "обличчя до обличчя".

За Статутом на кожний клас мала бути наставниця. Обов'язки класних дам полягали в тому, щоб вказувати на необхідність нерозривного зв'язку між навчанням та вихованням, контролювати стосунки між викладачами та ученицями. Крім того, класні дами прищеплювали естетичні смаки, готували ученицю до подальшого життя. На роль, значення та місце в організації педагогічної взаємодії класного наставника вказували відомі вітчизняні педагоги С.Миропольський, М.Пірогов, К.Ушинський та ін. У своїх працях вони відзначали залежність реалізації стратегії виховання від гуманності, чутливості, щирості, цілеспрямованості,

наполегливості, витримки, професійних якостей та загального рівня культури наставниць.

Для прикладу наведемо один день з життя Острозького жіночого училища графа Д.М.Блудова. День починався з обов'язкової ранкової молитви дітей, вчителів, наставниць, а іноді й начальниці. Після чаю о 9 годині ранку – читання Євангелія на церковно-слов'янській мові з поясненням незрозумілих дітям слів. Після того чергова наставниця проводить учениць у класи. Перед обідом усі разом співають молитву. Усі наставниці й сама начальниця училища обідають з дітьми за одним столом і не мають права ні готувати собі окремо, ні їсти у своїх кімнатах, ні приносити щось додатково з продуктів. Після обіду діти вирушають на прогулянку по території училища з двома черговими наставницями. Прогулянка має певну мету та завдання. Далі – повернення у класи, продовження навчання обов'язково у присутності наставниці. Після вечері наставниця проводить виховну роботу, допомагає у навчанні, вислуховує дівчат, готує якийсь виховний захід тощо. О 10-30 вечора ворота училища закриваються. Піклуючись про авторитет педагогів та честь свого дітища, А.Д.Блудова залишила накази щодо поведінки та обов'язки наставниць, а саме: вони зобов'язані бути присутніми на сніданку, обіді та вечері; турбуватись за моральне становлення вихованок, що повинно поєднуватись із суворими засобами, не допускаючи надмірного зближення; організовувати позанавчальну виховну роботу; проводити бесіди з батьками; збирати та відповідно розподіляти кошти учениць; гостювати поза межами училища до 11 вечора, не виїжджати після вечірньої суботньої молитви ні на вистави, ні на концерти, ні на бали; бути прикладом в усьому для своїх вихованок [6].

Отже, поряд з викладачами класна наставниця (наглядачка, дама), яка, здебільшого, жила з дітьми, знала їх індивідуально-психологічні особливості, звички, сімейне оточення, забезпечувала свідому дисципліну у навчальному закладі, організовувала виховну діяльність, комунікативну взаємодію, допомагала у проведенні свят, концертів, вистав, вечорів, підтримувала та спрямовувала ученицю у процесі пізнання, у боротьбі зі своїми вадами, відповідала за фізичний розвиток вихованок, в організації педагогічної взаємодії була однією з важливих ланок.

Висновки. На нашу думку, найбільш точним є трактування поняття “педагогічна взаємодія” О.В.Киричука, а саме: “взаємодія у широкому розумінні слова – філософська категорія, що охоплює процеси впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, їхню взаємну обумовленість і взаємозміну; взаємний зв'язок соціальних явищ як на рівні суспільства в цілому, так і на рівні функціонування його окремих груп, індивідів; вона охоплює всі види соціальних процесів і людської діяльності (працю, пізнання, спілкування, виховання і т.д)” [3]. Спілкування у цьому процесі виступає як засіб вирішення навчальних задач, як система забезпечення навчально-виховного процесу і є важливою умовою встановлення взаємодії між вчителем та ученицею. На основі вивчення архівних документів, історико-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що сутність педагогічної взаємодії у жіночих середніх закладах Волині була детермінована, по-перше, спілкуванням, яке виступало як засіб вирішення навчальних задач, по-друге, педагогічними стосунками (між вчителем та ученицями), по-третє, впливом викладача, класної наглядачки, наставниці на ученицю, який носив двоякий характер, а саме: вплив учителя як особистості і вплив через дії, вчинки.

Разом з тим, аналіз великої кількості різнопланових документів гімназій дав можливість дійти висновку, що процес гуманізації взаємодії між учнями та вчителями, увагу до кожної особистості не можна вважати загальноприйнятими, типовими, однозначними. Архівні документи засвідчили ще досить сильний вплив офіційної педагогіки в регламентації шкільництва до традиційних авторитарних методів. Але на основі дослідження можна зробити висновок, що все ж у другій половині XIX ст. прогресивна педагогічна думка значною мірою стимулювала педагогічну практику до реалізації принципу індивідуального підходу в організації педагогічної взаємодії. Цей процес ішов у таких напрямках: через зміст педагогічної підготовки; завдяки встановленню гуманних взаємовідносин вихователів із школярами як у навчальному процесі, так і в позашкільний час; орієнтація на взаємозв'язок з сім'ями вихованців з метою більш детального вивчення особистості дитини та вироблення спільних поглядів з найближчим оточенням дитини; вивчення дитячих особливостей за допомогою щоденників-записників; підтримка талановитих дітей.

На нашу думку, історичний аспект проблеми педагогічної взаємодії як основного способу організації педагогічного процесу, необхідності взаємної активності вчителя й вихованок у цьому процесі, важливість спеціальної підготовки до неї потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинський обласний державний архів. – Ф.69. – Оп.1. – Спр.3 – Арк.4
2. Женское графа Дмитрия Николаевича Блудова училище въ г. Острогъ. Часть вторая. – СПб, 1888. -140с.
3. Киричук О.В. Проблеми психології педагогічної взаємодії // Психологія: Рес.наук.вісн. – К: Освіта, 1994. - №37. – С.3-12.
4. Кіліченко О.І. Сутність і функції педагогічної взаємодії // Вісник Прикарпатського університету: Серія пед.наук. – 1998. – Вип.1. – С.38-42.
5. Омельчук В.В. Духовно-освітні традиції Волинського краю. Навчальний посібник. – Дубно, 2000. – 110 с.
6. Питюков В.Ю. Основы педагогической технологии. – М., 1999. - 192 с.
7. Устав женскаго графа Дмитрия Николаевича Блудова училища въ г. Острогъ. – СПб, 1875. – 31 с.

Яковичина Т.В. Проблема педагогического взаимодействия в учебных заведениях Волини (вторая пол. XIX – нач. XX вв.)

Резюме. Стаття посвячена осмыслению проблемы сущности педагогического взаимодействия, которое в большинстве женских средних учебных заведений Волыни второй полов. XIX- нач. XX вв. было основным способом организации учебно-воспитательного процесса и роли в нем учителя.

Ключевые слова: женское образование, межличностное общение, оптимизация педагогического взаимодействия, педагогическое взаимодействие, педагогические технологии, субъект-субъектное взаимодействие.

Yakovyshyna T.V. The problem of pedagogical interaction in educational establishments of Volyn (the second half of the 19 – the beg. of 20 cc.)

Summary. The article is devoted to the comprehension of problem of pedagogical interaction, which in majority woman establishments of Volyn (the second half of the 19 – the beg. of 20 cc.) and the role in this process teacher.

Key words: woman education, interpersonal intercourse, optimization of pedagogical interaction, pedagogical interaction, pedagogical technologies, subject-subject interaction.

Одержано редакцію 07.10.2006.

УДК: 159. 922. 1: 35. 075. 5: 378. 14

С. В. ЯШНИК

ВИКОРИСТАННЯ ҐЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ “ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ” У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Резюме. Обґрунтовується необхідність впровадження гендерного підходу як ефективного інструменту формування нового гендерного мислення у студентської молоді.

Ключові слова: гендер, гендерна освіта, лідер, керівник, стиль управління.

Знання закономірностей управління, психологічних особливостей поведінки особистості у професійній діяльності, розглядаються сьогодні як необхідний компонент загальної культури фахівця будь-якої галузі. Умовою ефективною професійної діяльності і життєвого успіху особистості є знання організаційних та управлінських закономірностей, що і відображено у завданнях загальноосвітнього курсу професійної підготовки фахівців “Психології управління” [10]. Зазначимо, що останнім часом, з одного боку, відмічається зростання інтересу до включення гендерної складової у структуру вищої освіти, а з іншого - більшість дисциплін, які пропонуються для вивчення майбутнім фахівцям, характеризуються гендерною асиметрією та відсутністю концепцій, що рівноправно відображають досвід обох статей [4; 5].

Зміна застарілих поглядів, які наполягали на вторинності жіночого світу, на нові, де жінці відводиться активна перетворююча роль, пояснюється переходом до демократичних принципів організації суспільства, що призводять до зниження чоловічої домінантності. Поява великої кількості жінок-керівників у сфері бізнесу та політики переконливо доводить їх спроможність займати лідерські позиції у всіх сферах діяльності. Але жінки, як і раніше, складають меншість на адміністративних та керівних посадах.

Тому ми виходимо з того, що гендерна освіта є інструментом, за допомогою якого можливе ефективне формування у студентської молоді нового гендерного мислення, а гендерна методологія є міждисциплінарною і може використовуватись різними гуманітарними дисциплінами. Серед цих дисциплін, на наш погляд, важливе місце посідає “Психологія управління”, оскільки освітній рівень і кваліфікація майбутнього фахівця обов’язково передбачають його включення до системи управління. Отже, провідним аспектом даного курсу повинен бути принцип рівності статей, який полягає у адекватному відображенні досвіду як чоловіків, так і жінок, а також міжстатевих стосунків, що будуються на паритетних засадах.

Диференціація статей, яка склалася багато років тому, продовжує панувати і в сучасному суспільстві. Світ чоловіків – предметно-інструментальний, жінок – емоційно-регулюючий. Тому традиційно вважається, що управління – не жіноча справа: якщо жінка претендує на лідерство, то тим самим вона порушує статеві стереотипи [3; 6; 7; 8]. Це спонукає суспільство застосовувати своєрідні прийоми “виправдання” маскуліної поведінки жінки [9]. До них відносяться такі:

- казуальна атрибуція – досягнення жінки пояснюється не здібностями та працелюбством, а збігом обставин;
- рольове вирівнювання – поведінка жінки “підганяється” до статоворольового стереотипу;
- навішування девіантного ярлика – жінку, яка робить кар’єру, називають “синьою панчохою”, “безплідною”, “залізною леді” тощо;
- витіснення із групи – жінки-менеджери, наприклад, отримують менше інформації щодо корпоративних перспектив та менше часу для виконання завдань.

У свою чергу, недовіра до жінки-керівника змушує останніх застосовувати захисні стратегії “статевого менеджменту”, які полягають у зверхфункціонуванні на роботі (за часом і зусиллями); використанні специфічно жіночих засобів ділових переговорів із чоловіками (кокетство, приниження своїх можливостей); застосування “маски” (прагнення сховати своє емоційне та особисте життя, щоб не отримати ярлик неефективної робітниці) тощо. Обмеженість можливостей жінок у підприємницькій, політичній та суспільних сферах дала привід для вироблення тези; робота для чоловіка – це засіб реалізувати та проявити себе, а для жінки - місце, де вона може відчути повагу і поспілкуватися. Таким чином, трудовий колектив для жінки – велика духовна, особистісна

ЗМІСТ

Постоловський Р.М. Передмова	3
Частина I. Інноваційні технології реалізації навчального процесу у вищих навчальних закладах	4
<i>Артемчук Г.І., Спіцин Є.С.</i> Деякі проблеми реалізації кредитно-модульної системи організації навчального процесу в університеті.....	4
<i>Берека В.Є.</i> Педагогічна практика – невід’ємна складова підготовки майбутнього керівника освітнього закладу.	7
<i>Бричок Б.П.</i> . Модернізація освітнього процесу на основі концентрованого підходу.....	15
<i>Вихрущ В.О., Решетуха Л.Г.</i> До проблеми контрольно-оцінної діяльності у педагогічному вищому навчальному закладі	18
<i>Ємельянова Д.В.</i> До питання організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульного навчання.....	20
<i>Яциур М. С.</i> Підготовка майбутніх вчителів до професійної орієнтації учнів у кредитно-модульній системі організації навчального процесу.....	23
<i>Мамчич О.Б.</i> Педагогічна інноватика використання модульної системи у вищій школі.....	29
<i>Петриненко Л.О.</i> Диференціація підготовки майбутніх вчителів-початківців до інноваційної діяльності	33
<i>Шевців З.М.</i> Соціально-педагогічна діяльність як навчальний предмет.....	35
<i>Яцук І.П.</i> Особливості особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя.....	38
<i>Машкіна Л.А.</i> Методологічні засади впровадження інноваційних технологій у вищих навчальних закладах.....	42
<i>Баркасі В.В.</i> Використання можливостей новітніх інформаційних технологій навчання для підвищення рівня інформаційної культури майбутніх вчителів іноземних мов	47
<i>Варич О. С., Сингаївський Д. В.</i> .Розвиток технічного мислення майбутніх вчителів трудового навчання з використанням новітніх інформаційних технологій	51
<i>Кочубей А.В.</i> Формування трудової культури майбутніх інженерів у вищому навчальному закладі засобами народознавства.....	55
<i>Бойчук Ю.Д., Марциновський В.П., Зуб. О.В., Калініна О.В.</i> Сучасні педагогічні технології при викладанні курсу „Основи екології” у вищому педагогічному навчальному закладі	59
<i>Джаман Т.В.</i> Рефлексія професійного становлення соціальних педагогів як інноваційна технологія реалізації навчального процесу.....	65
<i>Комар Т.В.</i> Деякі проблеми професійного становлення студентів гуманітарно-педагогічного факультету	67
<i>Криловець М.Г.</i> Інноваційні технології фахової підготовки майбутніх учителів географії.....	70
<i>Тепла О.Н.</i> Формування від повідальності у процесі фахової підготовки студентів аграрних вищих навчальних закладів	72
<i>Ніконенко І.С.</i> До питання компетентнісного підходу до навчання у вищій школі	74
<i>Перець О.М.</i> Сутність професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.....	80
<i>Павленко О.В.</i> Шляхи фасилітації процесу інтеракції в системі „Здорова дитина – дитина з особливими потребами”.....	83
<i>Сілков В.В., Сілкова Е.О.</i> До питання про структуру та функції методико-математичної підготовки вчителів початкових класів в умовах кредитно модульної системи організації навчального процесу	85
<i>Суржук Т.Б.</i> Пошук ефективних способів керівництва навчальним процесом індивідуально-диференційованого спрямування.....	88
<i>Яременко О.О.</i> Технології проблемного навчання на уроках іноземної мови для студентів педагогічних вузів	92
<i>Временко М.В., Грабовська Т.О.</i> Формування гендерної компетенції студентів: когнітивний аспект.	95
<i>Бричок С.Б.</i> Інтерактивна лекція у викладанні курсу „Історія педагогіки”	99

<i>Боровець О.В.</i> Проблемне навчання як технологія професійної підготовки педагога	103
<i>Ващик Т.І.</i> Функціонування навчально-наукового педагогічного комплексу.....	105
<i>Голік Л.О.</i> Концептуальні засади полікультурного виховання.....	107
<i>Гуцал Л.А.</i> Формування творчої особистості майбутнього педагога в процесі професійної підготовки.....	110
<i>Філіпп'єва О.А.</i> Стан підготовки майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів.....	113
Частина II. Педагогічні та освітні технології у традиційному та інноваційному вимірах.....	118
<i>Грицай Н.Б.</i> Система підготовки студентів вищих навчальних закладів до проведення про проведення позакласної роботи з біології в загальноосвітній школі.....	118
<i>Березовський П.П.</i> Тести: Панацея чи опіум? (до проблеми переваг і недоліків тестового оцінювання)	123
<i>Берестецька Н.В.</i> Формування мотивації у курсантів-прикордонників як шлях підвищення їхньої навчально-професійної підготовки у військових вищих навчальних закладів.....	126
<i>Давнюк С.А.</i> Активізація професійної лінгвістичної компетенції студентів на матеріалі синтаксису.....	131
<i>Загайкевич Л.В.</i> Застосування знань фундаментальних наук при вивченні образотворчого мистецтва у вищих педагогічних закладах.....	133
<i>Захарчук З.А.</i> До питання про способи керівництва навчальним процесом оволодіння виразним читанням.....	137
<i>Зиль І.П.</i> Психолого-педагогічні аспекти формування екологічної свідомості учнів основної школи.....	141
<i>Лелюх Ю.В.</i> Готовність майбутніх вчителів до формування мовленнєвої компетенції учнів на уроках читання.....	144
<i>Матіяш В.В., Ковальчук Л.І.</i> Технологічні засади вивчення курсу „Загальні основи педагогіки” в умовах кредитно-модульної системи.....	148
<i>Мороз Л.В., Дохненко Н.Р., Самолюк І.В.</i> Формування навичок читання на початковому етапі навчання іноземній мові у вищому навчальному закладі.....	150
<i>Петренко О.Б.</i> Технологія викладання гендерних курсів у вищій школі.....	153
<i>Літвінчук С.Б.</i> Самостійна робота студентів як засіб активізації навчання у вищій школі.....	157
<i>Припула Л.П.</i> Розвиток аграрної освіти в Україні: історичний аспект.....	161
<i>Павелків К.М.</i> Психологічні особливості засвоєння лексичного матеріалу іноземною мовою студентами немовних факультетів вищих навчальних закладів.....	164
<i>Сіранчук Н.М.</i> Формування готовності майбутнього вчителя до проведення фасилітованої дискусії як методу розвитку образного мовлення молодших школярів.....	168
<i>Шевченко С.М., Барковський В.В.</i> Формування навчально-пізнавальної компетенції студентів через розв'язання прикладних задач вищої математики.....	171
<i>Шелюк В.О., Василюк В.М.</i> Гуманізація системи фізичного виховання студентської молоді.....	174
<i>Шоробура І.М.</i> Проектування технологій на уроках географії.....	176
<i>Шпортун О.М.</i> Народнописенна творчість у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя музики.....	179
<i>Яковичина Т.В.</i> Проблема взаємодії у навчальних закладах Волині (друга пол.ХІХ – поч. ХХ).....	185
<i>Яшник С.В.</i> Використання гендерного підходу при вивченні курсу „Психологія управління” у вищих навчальних закладах.....	189
<i>Відомості про авторів</i>	192

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 35

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Варич О.С., Хильчук Т.К.

Здано до набору 15.11.2006 р. Підписано до друку 24.11.2006 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,92. Обл. вид. арк. 30,35. Замовлення № 16/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 35.** — Рівне: РДГУ, 2006. — 196 с.

ISBN 966 — 7281 — 08 — 6.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем дидактики вищої освіти, історії педагогіки, теорії і методики виховання та розвитку учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20